

FINANSTILSYNET
THE FINANCIAL SUPERVISORY
AUTHORITY OF NORWAY

Finansdepartementet
Postboks 8008 Dep
0030 OSLO

VÅR REFERANSE
13/1259

DERES REFERANSE
13/42-

DATO
05.03.2014

Utkast til forskrifter til tjenstepensjonsloven

Finanstilsynet viser til Finansdepartementets brev av 18. desember 2013 der det bes om at Finanstilsynet vurderer behov for utfyllende forskrifter til tjenstepensjonsloven, og eventuelt utarbeider utkast til slike med tilhørende høringsnotat. Videre vises det til Finansdepartementets brev av 31. januar 2014 der Finanstilsynet bes om å utrede hvilke kontrakter som etter gjeldende regelverk vil kunne ha tendenser til stigende utbetalingsprofil, og å foreslå forskriftsbestemmelser der det er behov for regler om utbetaling som kan bidra til en mer hensiktsmessig utbetalingsprofil.

Finanstilsynet har behandlet ovennevnte samlet og oversender vedlagt utkast til forskriftsbestemmelser med tilhørende høringsnotat.

For Finanstilsynet

Emil Steffensen
direktør for bank og forsikringstilsyn

Runa K. Sæther
seksjonssjef

Vedlegg

Finanstilsynet 5. mars 2014

Høringsnotat - forskrifter til tjenstepensjonsloven mv.

1. Innledning

Tjenstepensjonsloven trådte i kraft 1. januar 2014. Det nye pensjonsproduktet er foreløpig ikke tilgjengelig i markedet og Finanstilsynet antar at det ennå kan ta noe tid før pensjonsinnretningene tilbyr tjenstepensjonsproduktet til sine kunder.

Finanstilsynet har identifisert behov for forskrifter knyttet til beregning og utbetaling av årlig pensjon og antar at enkelte pensjonsleverandører avventer forslag knyttet til såkalte "utbetalingsprofiler" før tjenstepensjonsproduktet tilbys kundene. Finansdepartementet har i brev av 31. januar 2014 bedt Finanstilsynet utrede hvilke kontrakter som etter gjeldende regelverk vil kunne ha tendenser til stigende utbetalingsprofil, og hvor det vil være behov for regler om utbetaling som kan bidra til en mer hensiktsmessig utbetalingsprofil. Finanstilsynets vurderinger og forslag til regulering følger av avsnitt 2 nedenfor.

Det er på nåværende tidspunkt vanskelig for Finanstilsynet å danne seg et fullstendig bilde av behovet for utfyllende forskrifter til tjenstepensjonsloven. Finanstilsynet ser det derfor som hensiktsmessig at en på enkelte områder avventer nærmere regulering inntil tjenstepensjonsproduktet er etablert og eventuelle behov materialiserer seg. Et eksempel er eventuell regulering som fastsetter en øvre grense for størrelsen på reguleringsfondet og pensjonsreguleringsfondet. Finanstilsynet ser det som hensiktsmessig at en vurdering av om det skal fastsettes en slik øvre grense bør utstå til det foreligger et erfaringsgrunnlag. I det videre omtales i hovedsak tilfeller der Finanstilsynet foreslår regulering.

2. Beregning og utbetaling av årlig alderspensjon

Pensjonsprodukter som etter gjeldende rett kan gi alderspensjonsytelser med sterkt stigende pensjonsutbetalinger gjennom utbetalingsperioden, har som fellestrekk at pensjonsmidlene forvaltes med investeringsvalg eller med lav avkastningsgaranti i utbetalingsperioden samtidig som pensjonsbeholdningen tilføres dødelighetsarv. Dette gjelder flere av produktkombinasjonene etter ny tjenstepensjonslov, og gjelder også fripoliser med investeringsvalg etter foretakspensjonsloven.

Finanstilsynet ser det som hensiktsmessig å vurdere behovet for nærmere regulering med utgangspunkt i det forvaltningsregime kontrakten er underlagt i utbetalingsperioden. Pensjonsavtaler der pensjonsmidlene forvaltes med investeringsvalg i utbetalingsperioden drøftes under punkt 2.1. Finanstilsynets vurderinger knyttet til pensjonsavtaler med årlig garantert pensjon som forvaltes i kollektivporteføljen fremgår under punkt 2.2.

Pensjon fra innskuddspensjonsordning eller pensjonskapitalbevis som forvaltes i spareavtale, vil også løpende tilføres avkastning gjennom utbetalingsperioden som enkelte år kan medføre en sterk regulering av pensjonen. Alderspensjonen skal begrenses i tid og utbetales i et fastsatt antall år (opphørende pensjon), jf. innskuddspensjonsloven § 7-4. Slike pensjonsordninger er ikke forsikringsbaserte, hvilket innebærer at kontrakten ikke tilføres dødelighetsarv. Både det forhold at

utbetalingsperioden skal tidsbegrenses og at sparekapitalen ikke øker ved årlig tilføring av dødelighetsarv, medfører at utfordringen knyttet til sterkt stigende utbetalingsprofiler er begrenset. Finanstilsynet har i den perioden produktet har eksistert, ikke registrert behov for regulering av utbetalingsprofil. Finanstilsynet vil derfor ikke foreslå nærmere regulering av utbetaling av årlig pensjon fra innskuddspensjonsordninger og pensjonskapitalbevis som forvaltes som spareavtale.

2.1 Pensjonsmidlene forvaltes med investeringsvalg i utbetalingsperioden

Tjenstepensjonsloven åpner for at medlemmenes pensjonsbeholdninger kan forvaltes som egen investeringsportefølje i oppsparingsperioden. Ved uttak av pensjon kan medlemmet kreve at pensjonsbeholdningen fortsatt skal forvaltes som egen investeringsportefølje, jf. tjenstepensjonsloven § 5-4 fjerde ledd. Det samme gjelder for innehavere av pensjonsbevis utgått fra tjenstepensjonsordning, jf. tjenstepensjonsloven § 6-10 fjerde ledd og for fripoliser med investeringsvalg utgått fra foretakspensjonsordning, jf. foretakspensjonsloven §§ 4-7a og 4-7b.

Årlig alderspensjon etter tjenstepensjonsloven skal beregnes *"ut fra investeringsporteføljens verdi og forventet gjenstående levetid ved hver utbetaling"*, jf. tjenstepensjonsloven § 5-4 fjerde ledd femte punktum og § 6-10 fjerde ledd fjerde punktum. Samme beregningsmåte skal legges til grunn for pensjon fra fripoliser med investeringsvalg, jf. foretakspensjonsloven § 4-7a fjerde ledd tredje punktum. Foretakspensjonsloven § 4-7a nevner ikke eksplisitt at pensjonen skal beregnes ut fra forventet gjenstående levetid ved hver utbetaling, men dette følger forutsetningsvis av at det kun er *avkastningsrisikoen* som overføres til fripoliseinnehaver som velger investeringsvalg. Pensjonsinnretningen beholder den biometriske risikoen som ligger i foretakspensjonsproduktet og må iakttta dette ved beregning av pensjonsutbetalingene.

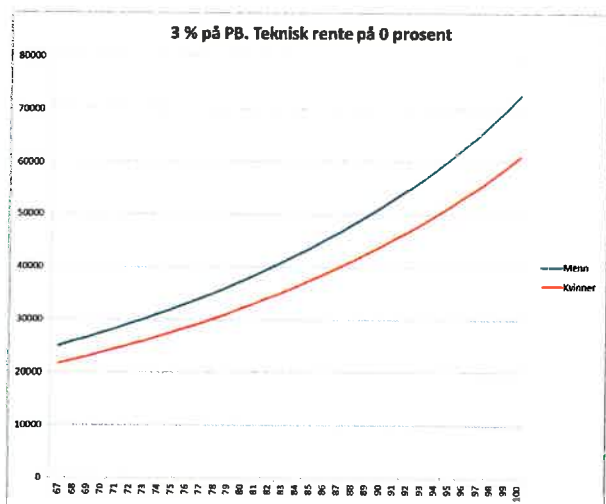
Alderspensjon fra tjenstepensjonsordning skal som hovedregel utbetales med livsvarige ytelser, med mindre pensjonsplanen har fastsatt tidsavgrenset utbetalingsperiode, jf. tjenstepensjonsloven § 4-16. Både der alderspensjonen er livsvarig og der den er tidsavgrenset til en fastsatt alder eller for et bestemt antall år, bærer pensjonsinnretningen leveraldersrisikoen i utbetalingsperioden. Dette innebærer at kontraktene får tilført beregnet dødelighetsarv etter det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget samt andel av eventuelt overskudd på risikoresultatet. Et dødelighetsgrunnlag (her K2013) forutsetter en relativt sett økende tilføring av dødelighetsarv med alder gjennom utbetalingstiden. Dette innebærer at dødelighetsarven utgjør en større prosentandel av pensjonsbeholdningen jo eldre alderspensjonisten er. Dødelighetsarvens betydning er derfor større ved livsvarige alderspensjonsytelser enn for tidsavgrensede pensjoner med kort utbetalingstid.

Pensjonsinnretningen bærer også levealdersrisikoen for fripoliser med investeringsvalg etter foretakspensjonsloven. For det tilfellet at pensjonsavtalen er inngått med livsvarige alderspensjonsytelser, vil krav om livsvarige ytelser også gjøres gjeldende for fripoliser med investeringsvalg i utbetalingsperioden. Der pensjonsavtalen er inngått med opphørende eller nedtrappende alderspensjon etter foretakspensjonsloven § 5-1, vil dette også gjelde for fripoliser med investeringsvalg utgått fra ordningen. For fripoliser med investeringsvalg åpner imidlertid forsikringsvirksomhetsloven § 9-13 for at negative risikoresultater kan belastes investeringsporteføljen. Dette kan tilsi at den positive effekten av tilført dødelighetsarv år om annet motvirkes av eventuelle negative risikoresultater, og den samlede virkningen kan derfor være mer begrenset enn for ordninger etter tjenstepensjonsloven. All den tid pensjonsinnretningen skal

anvende det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget K2013, anses imidlertid sannsynligheten for negative risikoresultater i utgangspunktet for å være liten.

Finanstilsynet har gjort beregninger av årlig alderspensjon basert på tjenstepensjonslovens regler. I eksempelet er investeringsporteføljen/pensjonsbeholdningen (PB) satt til 500 000 kroner og netto avkastning på porteføljen i utbetalingsperioden er forutsatt lik 3 prosent. Det er forutsatt at pensjonen skal utbetales livsvarig. Beregningen tar utgangspunkt i dødelighetsgrunnlaget K2013, og det er videre lagt inn at alderspensjonen utbetales månedlig og at pensjonsbeholdningen tilføres avkastning og dødelighetsarv på månedlig basis. Utbetalingsprofilen blir i et slikt tilfelle som vist i figur 1:

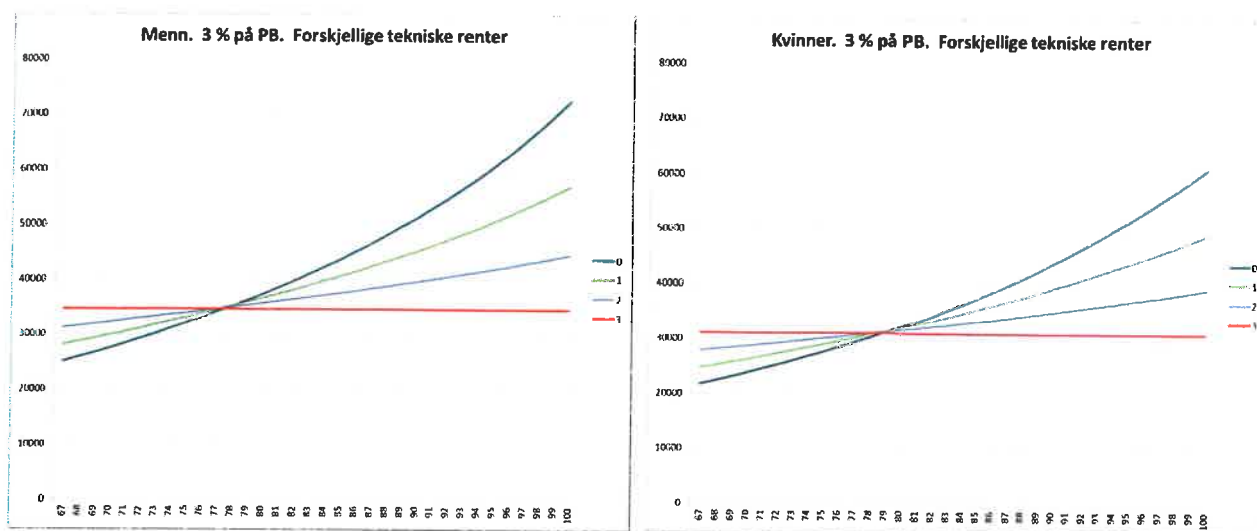
Figur 1. Den vertikale aksen viser årlig utbetaling, og den horisontale aksen viser alder.

Som eksempelet viser får alderspensjonen etter hvert en sterk årlig regulering. For i en viss grad å sikre at utbetalingsprofilen ikke medfører sterkt økende pensjonsutbetalinger jo eldre alderspensjonisten blir, vil Finanstilsynet foreslå at det åpnes for å legge inn en såkalt *teknisk rente* i beregningen av pensjonsutbetalingene. Finansdepartementet har i brev av 30. januar 2014 gitt sin tilslutning til en slik tilnærming.

Figur 2 nedenfor illustrerer ulike utbetalingsprofiler for kvinner og menn, med en teknisk rente i beregningen av pensjonsutbetalingene på hhv. 0, 1, 2 og 3 prosent. Forutsetningene er de samme som i tabellen over; pensjonsbeholdningen utgjør 500 000 kroner og netto avkastning på porteføljen er satt til 3 prosent. Som det fremgår vil bruk av en teknisk rente over 0 prosent medføre en jevnere utbetalingsprofil.

Figur 2. Den vertikale aksen viser årlig utbetaling, og den horisontale aksen viser alder.

Den tekniske renten er et rent beregningselement og innebærer følgelig ingen avkastningsgaranti for pensjonsinretningen. I år der netto avkastning på investeringsporteføljen er lavere enn den tekniske renten vil konsekvensen være at månedlig utbetaling reduseres. Hvis netto avkastning er gjennomgående lavere enn den tekniske renten, vil profilen på utbetalingene være fallende. Tilsvarende vil månedlig utbetaling øke i år der netto avkastning er høyere enn den tekniske renten. Dersom netto avkastning gjennomgående er høyere enn den tekniske renten, vil profilen på utbetalingene være stigende. I vedlegg 1 er det gitt illustrasjoner som viser utbetalingsprofilen for kvinner og menn, med en teknisk rente i beregningen av pensjonsutbetalingene på hhv. 0, 1, 2 og 3 prosent og med netto avkastning på hhv. 2, 3 og 5 prosent. Vedlegget viser også hovedprinsippene i det forsikringstekniske formelverk som er lagt til grunn ved beregningen av utbetalingsprofilene.

I samtlige illustrasjoner er det tatt utgangspunkt i at pensjonen er livsvarig. Stigningen på utbetalingsprofilen vil som nevnt foran være noe mer begrenset dersom utbetalingsperioden er kortere. Effekten vil likevel ikke være av et omfang som gjør at behovet for beregningsregler som sikrer en jevnere utbetalingsprofil bortfaller. Finanstilsynet vil derfor foreslå at adgangen til å benytte en teknisk rente i beregningen av pensjonsutbetalingene gjelder uavhengig av om utbetalingsperioden er begrenset i tid.

Finanstilsynet mener at den tekniske renten ikke bør settes høyere enn at ytelsen med stor sannsynlighet sikres livsvarig (eventuelt til avtalt opphør). En høy teknisk rente vil medføre at en stor del av pensjonsbeholdningen utbetales tidlig i utbetalingsperioden. Dette kan medføre at pensjonsutbetalingen blir svært lav etter noen år og dermed uthule forutsetningen om at nivået på ytelsen gjennomgående skal sikres i hele utbetalingsperioden. Dersom en stor del av pensjonsbeholdningen tas ut "for tidlig", vil dette kunne påvirke risikoresultatet negativt, se nærmere om dette nedenfor. Som nevnt foran bærer pensjonsinretningen risikoen for negative risikoresultater for tjenestepensjoner under utbetaling. Pensjonsinretningen vil også av denne årsak ha incentiver til å sette den tekniske renten på et forsvarlig nivå. For fripoliser med investeringsvalg er det imidlertid innehaver av fripolisen som bærer risikoen for negative risikoresultater.

Finanstilsynet legger videre til grunn at den tekniske renten bør holdes på et nivå som i størst mulig grad sikrer at alderspensjonsutbetalingene får noe regulering gjennom utbetalingsperioden. Dette for å oppnå en viss kompensasjon for forventet generell prisstigning.

Nivået på den tekniske renten må fastsettes med utgangspunkt i en realistisk forventning om netto avkastning på investeringsvalgporteføljen gjennom hele utbetalingsperioden. Sammensetningen av de enkelte investeringsporteføljene vil variere. Enkelte pensjonister vil velge en offensiv forvaltning av porteføljen mens andre vil ønske en mer moderat forvaltning med lav aksjeandel. Pensjonsinnretningen vil måtte ta behørig hensyn til risikoen ved forvaltningen ved fastsettelse av nivået på den tekniske renten.

For mange kontrakter vil utbetalingsperioden være av lang varighet og svingningene i kapital- og rentemarkedet over perioden kan tilsi at den tekniske renten bør kunne justeres i samsvar med de formål den tekniske renten skal ivareta. Det samme gjelder tilfeller der medlemmet/innhaveren endrer investeringsvalget slik at porteføljen får en annen risikoprofil underveis i utbetalingsperioden. Disse forholdene tilsier at det bør være adgang til å justere den tekniske renten gjennom utbetalingsperioden.

Finanstilsynet anser det videre som viktig at fastsettelse av den tekniske renten ikke medfører urimelig forskjellsbehandling mellom produkter, produktkombinasjoner eller kundegrupper. Det bør derfor ikke åpnes for at nivået på den tekniske renten kan avtales på individuelt grunnlag mellom forsikringstaker og pensjonsinnretning. En slik adgang ville også kunne gi uheldige seleksjonseffekter ved at alderspensjonister som har dårlig helse velger en utbetalingsprofil med høye pensjonsbeløp tidlig i utbetalingsperioden. En adgang til å inngå individuelle avtaler om utbetalingsprofiler vil også kunne medføre at teknisk rente blir et sentralt tema ved avtaler om overgang fra ordinær fripolise til fripolise med investeringsvalg. I en slik sammenheng kan det ikke utelukkes at pensjonsinnretningene vil kunne ha insentiver til å redusere selskapets risiko og dermed akseptere en høy teknisk rente for kontrakter som konverterer.

Etter en samlet vurdering foreslår Finanstilsynet at nivået på den tekniske renten fastsettes av pensjonsinnretningen, men at denne adgangen begrenses oppad til 3 prosent. Maksimalt nivå på den tekniske renten vil således tilsvare den grensen som nå er satt for pensjonsinnretningens adgang til å gi avkastningsgarantier, jf. tjenstepensjonsloven § 5-7. Pensjonsinnretningen skal innenfor intervallet 0 til 3 prosent, fastsette den tekniske renten til et forsvarlig nivå. Det vises her til utkast til forskrift til tjenstepensjonsloven § 2 annet ledd første punktum og § 2 tredje ledd. Som det fremgår er intervallet ikke tallfestet i forskriftsutkastet, men knyttet til bestemmelsen i tjenstepensjonsloven § 5-7. Pensjonsinnretningen gis en særskilt plikt til å sørge for at hensynet til en viss pensjonsregulering og hensynet til opprettholdelse av nivået på ytelsen ivaretas og at det ikke finner sted urimelig forskjellsbehandling ved fastsettelsen. Det vises til forskriftsutkastet § 2 annet ledd bokstav a, b og c. Tilsvarende bestemmelser foreslås inntatt i forskrift til foretakspensjonsloven § 7-1.¹ Finanstilsynet har lagt til grunn at den øvre grensen for fastsettelse av den tekniske renten også her skal være 3 prosent, som for tjenstepensjonsordninger.

---

¹ Finanstilsynet har her lagt til grunn at det i forskrift til foretakspensjonsloven inntas et nytt kapittel 6 med utfyllende bestemmelser ved utstedelse av fripolise etter foretakspensjonsloven §§ 4-7a og 4-7b, jf. Finansdepartementets høringsbrev av 25. november 2013.

Pensjonsinnretningenes praktisering knyttet til fastsettelse av teknisk rente vil følges opp gjennom Finanstilsynets ordinære tilsynsvirksomhet knyttet til pensjonslovgivningen. Finanstilsynet legger til grunn at informasjon om norske pensjonsinnretningers anvendelse av teknisk rente vil være en integrert del av produktmelding og produktendringsmelding som pensjonsinnretningen skal sende til Finanstilsynet, jf. forskrift til forsikringsvirksomhetsloven § 2-9. Det er på bakgrunn av erfaringene med innskudds- og foretakspensjonsordninger neppe grunn til å tro at utenlandske pensjonsinnretninger med hovedsete innenfor EØS vil tilby tjenestepensjonsordninger.

Det følger av tjenestepensjonsloven § 2-3 at pensjonsplanen skal angi reglene om beregning og utbetaling av årlig pensjon. Det skal følgelig fremgå av pensjonsplanen hvordan pensjonsinnretningen beregner alderspensjon der pensjonsbeholdningen forvaltes med investeringsvalg. Samtlige arbeidstakere skal gis skriftlig oversikt over regelverket for pensjonsplanen hvor det skal redegjøres for regelverkets bestemmelser om pensjonsytelser, jf. § 2-8. Finanstilsynet legger til grunn at pensjonsinnretningens beregningsregler og de konsekvenser dette vil ha for de årlige pensjonsutbetalingene inngår i den skriftlige informasjonen til arbeidstakerne. Finanstilsynet legger til grunn at tilsvarende informasjonsplikter følger av foretakspensjonsloven, jf. § 5-7d om opplysningsplikt om pensjonsytelser.

I tilfeller der pensjonsinnretningen justerer den tekniske renten gjennom utbetalingsperioden, bør alderspensjonisten bli informert om dette. Dette gjelder særlig i de tilfeller renten settes ned slik at pensjonsutbetalingen reduseres. Slik informasjonsplikt kan slik Finanstilsynet ser det, utledes av forsikringsavtaleloven § 11-3 og § 19-3, jf. § 19-2 første ledd bokstav a). Finanstilsynet ser det likevel som hensiktsmessig at det inntas en særskilt informasjonsplikt i forskriftsbestemmelsene om bruk av teknisk rente. Det vises til utkast til forskrift § 2 fjerde ledd.

2.2 Utbetalingsprofil med alminnelig forvaltning

Stigende utbetalingsprofiler kan som nevnt også oppstå i tilfeller der pensjonskapitalen forvaltes med alminnelig forvaltning i kollektivporteføljen i utbetalingsperioden.

Dette gjelder (i) alderspensjon fra tjenestepensjonsordning og fra pensjonsbevis utgått fra slik ordning, (ii) for pensjonsbevis og fripoliser med investeringsvalg som overføres til alminnelig forvaltning i utbetalingsperioden og (iii) ved konvertering av pensjonskapitalbevis eller innskuddspensjonsordning til pensjonsforsikringsavtale.

For alderspensjon fra tjenestepensjonsordning der arbeidsgiver ikke har forpliktet seg til garantert regulering, og for alderspensjon fra pensjonsbevis som er underlagt alminnelig forvaltning, skal pensjonsinnretningen garantere at pensjonsordningens midler ikke reduseres som følge av negativt avkastningsresultat, jf. tjenestepensjonsloven § 5-1 annet ledd. Nullgarantien gjelder også for midler knyttet til pensjonsbevis med investeringsvalg som overføres til alminnelig forvaltning i kollektivporteføljen på tidspunktet for uttak av pensjon. Avkastning som oppnås på midlene utover nullgarantien skal tilskrives pensjonskapitalen som overskudd og benyttes til pensjonsregulering (oppskriving av ytelsen), jf. §§ 4-14 annet ledd og 6-9. Dersom differansen mellom gitt garanti (null) og faktisk avkastning er stor, vil dette medføre en sterk årlig regulering som gir en utbetalingsprofil med økende pensjonsutbetalinger. Tilført dødelighetsarv etter beregningsgrunnlaget og eventuelle positive risikoresultater tilføres løpende og vil forsterke effekten av en slik årlig økning.

Det samme vil kunne være situasjonen for fripoliser med investeringsvalg som overføres til alminnelig forvaltning i kollektivporteføljen. Pensjonskapitalen skal i slike tilfeller omregnes til en garantert ytelse basert på det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget på overføringstidspunktet. Dersom pensjonsinnretningen forutsetter lav avkastningsgaranti, eventuelt nullgaranti, i beregningsgrunnlaget, vil avkastning utover det som er fastsatt tilskrives pensjonskapitalen som overskudd og benyttes til pensjonsregulering (varig oppskrivning av ytelsen). Finanstilsynet antar at tilsvarende problemstilling også kan bli aktuell for innehavere av pensjonskapitalbevis utstedt etter innskuddspensjonsloven og for medlemmer av innskuddspensjonsordninger, der pensjonskapitalen skal konverteres til pensjonsforsikringsavtale.

Forutsetningen for en sterkt stigende utbetalingsprofil i de ovennevnte tilfeller er at pensjonsinnretningen gir lav garanti eller nullgaranti og at denne garantien er betydelig lavere enn den avkastningen som oppnås ved forvaltningen av pensjonsmidlene. Når det gjelder pensjonsordninger etter tjenestepensjonsloven, er pensjonsinnretningen forhindret fra å avtale avkastningsgarantier utover nullgarantien for perioder på mer enn fem år, jf. tjenestepensjonsloven § 5-7. Den samme begrensingen følger ikke av foretakspensjonsloven, der garantien skal gis for hele avtaleperioden og ligge fast i utbetalingsperioden. Garantien etter foretakspensjonsloven kan imidlertid ikke overstige den til enhver tid fastsatte maksimale beregningsrente som for tiden utgjør 2,5 prosent. Innenfor intervallet 0 til maksimal beregningsrente står imidlertid pensjonsinnretningen fritt til å avtale livsvarige garantier.

En sterkt stigende utbetalingsprofil kan avdempes gjennom at pensjonsinnretningen gir en garantert avkastning på midlene. Slik garanti kan som nevnt gis både etter tjenestepensjonsloven og foretakspensjonsloven.

For tjenestepensjonsordninger kan denne garantien kun gis tidsbegrenset og det er forutsatt at pensjonsinnretningen skal kreve særskilt årlig vederlag for dekning av garantirisikoen. Med adgang til årlig prising av garantirisikoen samt at garantiperioden er begrenset, kan det hevdes at utfordringer knyttet til stigende utbetalingsprofil i et høyrenteregime bør kunne håndteres innenfor gjeldende regelverk.

Foretakspensjonsloven har ikke tilsvarende fleksibilitet idet garantien skal ligge fast i hele utbetalingsperioden samtidig som pensjonsinnretningen ikke er gitt anledning til å prise garantien for fripoliser. Det forventes at pensjonsinnretningene vil være tilbakeholdne med å gi slike langvarige garantier under det kommende Solvens II-regimet, idet den underliggende risikoen ved produktet gir økt kapitalkrav.

Hensynet til den enkelte alderspensjonsmottaker tilsier at det bør fastsettes regler som åpner for at alderspensjonen får en hensiktsmessig utbetalingsprofil uavhengig av nivået på pensjonsinnretningens garanti. Tjenestepensjonslovens hovedmodell er at pensjonsbeholdningen skal sikres mot verdifall (nullgaranti). Beregningsreglene for utbetaling av pensjon bør derfor tilpasses alderspensjon med nullgaranti. Det synes ikke i tråd med tjenestepensjonslovens intensjon at forsikringstaker må avtale garantier utover nullgarantien og yte vederlag for dette for å oppnå et hensiktsmessig produkt i utbetalingstiden. De samme hensyn gjør seg gjeldende for fripoliseinnehaver som ønsker å sikre pensjonskapitalen i kollektivporteføljen. I tilfeller der pensjonsinnretningens garanti er lav, vil fripoliseinnehavers alternativ ellers være å la midlene forvaltes med investeringsvalg i utbetalingstiden.

Finanstilsynet foreslår derfor at det også for produkter som forvaltes i kollektivporteføljen åpnes for at pensjonsinnretningen kan benytte teknisk rente ved beregningen av pensjonsutbetalingene. Rammene vil være de samme som fremgår av drøftelsen under punkt 2.1.

3. Informasjon

3.1 Kontoinformasjon

Tjenestepensjonsloven § 6-4 tredje ledd har regler om årlig kontoinformasjon til innehavere av pensjonsbevis. Bestemmelsen vil gå foran og gjelde istedenfor den generelle reguleringen om kontoføring som følger av forsikringsvirksomhetsloven § 9-23 med forskrift². Det foreslås at dette fremgår av forskrift til forsikringsvirksomhetsloven § 8-1 tredje ledd slik det også er gjort for de særskilte kontoføringsbestemmelsene for pensjonsavtaler som omfattes av lov om individuell pensjonsordning³ og for innskuddspensjonsordninger som skal oppfylle minstekravene i lov om obligatorisk tjenestepensjon⁴.

Kravene til årlig kontoinformasjon i tjenestepensjonsloven § 6-4 tredje ledd er mindre omfattende enn kravene som følger av forsikringsvirksomhetsloven § 9-23 med forskrift² som gjelder for ordinære fripoliser. Finanstilsynet anser at kravene til årlig kontoinformasjon i tjenestepensjonsloven bør suppleres med opplysninger om årlige kostnader til administrasjon og forvaltning som trekkes av administrasjonsavsetningen knyttet til pensjonsbeviset. Det er pensjonsinnretningen som bærer risikoen for at administrasjonsavsetningen er tilstrekkelig til å dekke kostnadene over kontraktens løpetid. Informasjon om belastningen av administrasjonsavsetningen vil gjøre det mulig for innehaver å sammenlikne kostnadsnivået i ulike pensjonsinnretninger og gjennom dette legge til rette for flytting til en pensjonsleverandør som har lavere kostnader. Tilsvarende krav følger av forskrift til forsikringsvirksomhetsloven § 8-3 annet ledd bokstav c. Det vises til utkast til forskrift til tjenestepensjonsloven § 3.

Særregelen i tjenestepensjonsloven § 6-4 gjelder kontoinformasjon til innehavere av pensjonsbevis. Krav til kontoinformasjon til forsikringstaker (foretaket som har opprettet pensjonsordningen etter tjenestepensjonsloven) følger de generelle bestemmelsene i forsikringsvirksomhetsloven § 9-23 med forskrift². Finanstilsynet forventer at pensjonsinnretningene tilpasser kontoopplysningene til nytt tjenestepensjonsprodukt. Det følger av § 8-3 første ledd at kontoutskriften skal gi særskilt opplysning om de midler som er knyttet til kontrakten. Det er gitt eksempler på ulike fond som skal spesifiseres. Eksempelene er ikke ment å være en uttømmende liste. Kravet til særskilte opplysning om de midler som er knyttet til kontrakten innebærer at det for tjenestepensjon med garantert regulering skal gis slik særskilt opplysning om reguleringsfondet og pensjonsreguleringsfondet. Finanstilsynet ser det derfor ikke som nødvendig å foreslå at disse fondene listes opp i bestemmelsen.

3.2 Informasjon og rådgivning ved overgang til pensjonsbevis med investeringsvalg

Tjenestepensjonsloven § 6-10 femte ledd fastsetter krav til informasjon til innehavere av pensjonsbevis som ønsker å gå over til investeringsvalg. Bestemmelsen tilsvarer

² Forskrift 30. juni 2006 nr. 869 til forsikringsvirksomhetsloven kapittel 8

³ Lov 27. juni 2008 nr. 62

⁴ Forskrift 30. juni 2006 nr. 870

informasjonskravene til innehavere av fripoliser som ønsker å konvertere til investeringsvalg, jf. foretakspensjonsloven § 4-7a femte ledd.

På samme måte som for fripoliseinnehavere antar Finanstilsynet at konsekvensene av et valg om konvertering til investeringsvalg best kan kommuniseres gjennom bruk av eksempler som viser hvordan pensjonsytelsen påvirkes av ulike sett av forutsetninger om avkastning, vederlag, dødelighetsarv og forvaltningsløsning på uttakstidspunktet. Finanstilsynet foreslår derfor at det gis tilsvarende presiseringer i forskrift til tjenstepensjonsloven som foreslått for fripoliser med investeringsvalg, se utkast til forskrift § 3. Det vises til vedlagte høringsnotat av 4. november 2013 punkt 4.2 og deler av punkt 4.3, jf. vedlegg 2.

Pensjonsbevis med investeringsvalg og fripolise med investeringsvalg er langt på vei sammenliknbare produkter. Når det gjelder forsikringsrisiko er produktene imidlertid ulikt regulert. For pensjonsbevis etter tjenstepensjonsloven har pensjonsinnretningen ingen levealderisiko i *opptjeningstiden* og det er kun faktisk dødelighetsarv som skal fordeles mellom kontraktene. Det følger av dette at det ikke vil oppstå negative risikoresultater i opptjeningsperioden.

I utbetalingstiden overtar pensjonsinnretningen leveralderisiko for pensjonsbeviset på samme måte som for fripoliser med investeringsvalg. Forsikringsvirksomhetsloven § 9-13 som åpner for at negative risikoresultater for fripoliser og pensjonskapitalbevis med investeringsvalg kan dekkes ved fradrag i avkastningen eller i verdien av investeringsporteføljen, er ikke gjort tilsvarende gjeldende for pensjonsbevis som er utstedt fra tjenstepensjonsordning. Finanstilsynet legger derfor til grunn at forsikringsvirksomhetslovens hovedregel i § 9-10 kommer til anvendelse for pensjonsbevis med investeringsvalg. Dette innebærer at kontrakten vil få tilført positive risikoresultater mens pensjonsinnretningen har risikoen for negative risikoresultater i utbetalingsperioden. Forslaget til forskrift til foretakspensjonsloven § 6-1 annet ledd som fastsetter at pensjonsinnretningen skriftlig skal opplyse fripoliseinnehaveren om pensjonsinnretningen vil benytte adgangen i forsikringsvirksomhetsloven § 9-13 annet ledd, anses således ikke relevant for pensjonsbevis med investeringsvalg.

Når det gjelder dokumentasjon og lydopptaksplikt samt nøkkelinformasjon og rettslig standard er Finanstilsynets vurdering den samme for pensjonsbevis med investeringsvalg som for fripoliser med investeringsvalg. Det vises til vedlagte høringsnotat av 4. november 2013 punkt 4.4 og 4.5, jf. vedlegg 2.

3.3 Informasjon til arbeidstakerne

Det følger av tjenstepensjonsloven § 2-8 at foretaket skal gi arbeidstakerne skriftlig oversikt over regelverket for pensjonsordningen. Det skal redegjøres for regelverkets bestemmelser om pensjonsytelser og om arbeidstakernes rettigheter. Bestemmelser om informasjon til arbeidstakerne i foretakspensjonsloven § 2-8 og innskuddspensjonsloven § 2-7 er bygget opp på tilsvarende måte.

Det er gitt forskrifter til bestemmelsen i innskuddspensjonsloven § 2-7, jf. forskrift til lov 24. november 2000 nr. 81 om innskuddspensjon i arbeidsforhold §§ 1-1 til 1-3. Forskriftene fastsetter at institusjonen plikter å gi foretaket tilstrekkelig grunnlagsmaterieell slik at det er i stand til å oppfylle sin informasjonsplikt overfor arbeidstakerne. Videre er det fastsatt nærmere regler om

informasjonens innhold, hvilke arbeidstakere som skal motta informasjonen og tidspunktet for når slik informasjon skal gis. Tilsvarende presiseringer er ikke gitt i forskrift til foretakspensjonsloven.

Finanstilsynet anser at de presiseringer av informasjonsplikten innhold i forskrift til innskuddspensjonsloven, følger direkte av tjenstepensjonsloven. Finanstilsynet ser på nåværende tidspunkt derfor ikke behov for nærmere konkretisering av opplysningsplikten i forskrift. Det fremgår også klart av loven at informasjonen skal gis til arbeidstakerne. Dette innebærer at informasjonen skal gis til samtlige arbeidstakere, også de som ikke er medlemmer av pensjonsordningen.

Etterlevelse av foretakets informasjonsplikt forutsetter at pensjonsinnretningen gir foretaket tilstrekkelig grunnlagsmaterieell. Finanstilsynet anser at pensjonsinnretningens plikter i denne sammenheng følger av kontraktsforholdet og anser derfor at en nærmere forskriftsregulering ikke er nødvendig.

4. Særaldersgrenser

Det følger av tjenstepensjonsloven § 4-9 første ledd at det kan fastsettes nærmere forskrift om adgang til uttak av alderspensjon før fylte 62 år for stillinger som medfører uvanlig belastning eller for stillinger som krever særlige egenskaper. For pensjonsordninger etter foretakspensjonsloven er det i forskrift til lovens § 5-7a første ledd fastsatt særaldersgrenser for flypiloter, dykkere, redningsmenn på helikoptre som tjenestegjør på oljeinstallasjon til havs og for flybesetningsmedlemmer. De samme særaldersgrensene gjelder for medlemmer av innskuddspensjonsordninger, jf. forskrift til innskuddspensjonsloven § 4-1. Finanstilsynet foreslår tilsvarende bestemmelse i forskrift til tjenstepensjonsloven § 1.

5. Beregning av årlige innskudd til pensjonsordningen

Finanstilsynet legger til grunn at det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget vil gi pensjonsinnretningene tilstrekkelig grunnlag for å fastsette innskuddene på en måte som gjør at tjenstepensjonslovens målsetning om like pensjonsytelser for menn og kvinner blir oppfylt. Finanstilsynet ser derfor ikke behov for å fremme forslag til nærmere regler om beregning av innskudd for kvinner, jf. lovens § 4-2 tredje ledd. Det vises for øvrig til Finanstilsynets brev til Finansdepartementet av 27. september 2013.

Tjenstepensjonsloven § 4-7 første ledd åpner, i likhet med innskuddspensjonsloven, for at det kan gis forskriftsbestemmelser om høyere prosentsetser for stillinger med rett til uttak før fylte 62 år. Det er ikke gitt slike bestemmelser for innskuddspensjon. Dette innebærer at medlemmene har mindre oppspart pensjonskapital når de når sin særaldersgrense enn om de hadde hatt vanlig pensjonsalder. Pensjonskapitalen skal i disse tilfellene også utbetales over et høyere antall år med den konsekvens at årlig alderspensjon blir mindre. Finanstilsynet antar at det er ønskelig å praktisere likebehandling av stillinger med rett til uttak før fylte 62 år uavhengig av foretakets valg av pensjonsordning. Finanstilsynet foreslår derfor ingen særskilt regulering om dette i forskrift til tjenstepensjonsloven.

6. Registrering av pensjonsbevis

Finanstilsynet foreslår ikke forskrifter som fastsetter registreringsplikt for pensjonsbevis på nåværende tidspunkt. Det vises til at forskriftshjemmelen i foretakspensjonsloven § 4-14 om registrering av fripoliser i et Fripoliseregister ikke er benyttet samt til høringsuttalelser om at ordningen med registrering i nettportalen "Norsk Pensjon" kan synes å ivareta formålet med registreringsplikten.

Utkast til forskrift til lov 13. desember 2013 nr. 106 om tjenestepensjon, utkast til endring i forskrift 30. juni 2006 nr. 869 til forsikringsvirksomhetsloven og utkast til endring i forskrift til lov av 24. mars 2000 nr. 16 om foretakspensjon.

I

Forskrift om tjenestepensjon fastsatt med hjemmel i lov 13. desember 2013 nr. 106 om tjenestepensjon.

§ 1 Alder ved uttak av alderspensjon

Alderspensjon kan tas ut ved fylte 55 år for følgende yrker:

- a) Flypiloter
- b) Dykkere
- c) Redningsmenn på helikoptre som tjenestegjør på oljeinstallasjon til havs.

Flybesetningsmedlemmer, unntatt piloter, kan ta ut alderspensjon ved fylte 60 år.

§ 2 Beregning og utbetaling av alderspensjon

Pensjonsinnretningen kan benytte en teknisk rente i beregningen av pensjonsutbetalingene. Den tekniske renten innebærer ingen avgitt garanti fra pensjonsinnretningen.

Den tekniske renten skal settes til et forsvarlig nivå. Ved fastsettelsen skal pensjonsinnretningen sørge for at:

- a) alderspensjonen ikke får en sterkt økende regulering over tid,
- b) alderspensjonen sikres i hele utbetalingsperioden og
- c) at det ikke skjer urimelig forskjellsbehandling mellom produkter, produktkombinasjoner eller kundegrupper.

Den tekniske renten kan ikke overstige den årlige avkastningsprosent som følger av tjenestepensjonsloven § 5-7 annet ledd eller forskrift fastsatt med hjemmel i denne bestemmelsen.

Ved endring av den tekniske renten skal pensjonsinnretningen skriftlig opplyse alderspensjonistene om nytt beregnet pensjonsbeløp og øvrige konsekvenser av endringen.

§ 3 Kontoinformasjon til innehaver av pensjonsbevis

Årlig kontoinformasjon skal omfatte årets belastning av kontraktens administrasjonsreserve.

§ 4 Opplysninger før avtale om pensjonsbevis tilordnet egen investeringsportefølje

Før det inngås avtale om utstedelse av pensjonsbevis tilordnet egen investeringsportefølje, skal pensjonsinnretningen gi skriftlige eksempler som viser hvor stor årlig avkastning en gitt investeringsportefølje for en gitt aldersgruppe minst må ha for å oppnå bestemte pensjonsytelser. Det skal tas hensyn til pensjonsinnretningens vederlag, dødelighetsarv og engangspremie ved overføring til alminnelig forvaltning ved uttak av alderspensjon.

II

I forskrift 30. juni 2006 nr. 869 til forsikringsvirksomhetsloven gjøres følgende endringer:

§ 8-1 tredje ledd skal lyde:

Kapitlet gjelder ikke for pensjonsavtaler som omfattes av lov 27. juni 2008 nr. 62 om individuell pensjonsordning, *pensjonsbevis som omfattes av lov 13. desember 2013 nr. 106 om tjenestepensjon*, og for innskuddspensjonsordninger som omfattes av forskrift 30. juni 2006 nr. 870 om innskuddspensjonsordninger som skal oppfylle minstekravene i lov om obligatorisk tjenestepensjon.

III

I forskrift til lov av 24. mars 2000 nr. 16 om foretakspensjon gjøres følgende endringer:

Nytt kapittel 7 skal lyde:

Kapittel 7 Beregning og utbetaling av årlig alderspensjon

§ 7-1 Beregning og utbetaling av alderspensjon fra fripoliser

- (1) Pensjonsinnretningen kan benytte en teknisk rente i beregningen av pensjonsutbetalingene fra fripoliser. Den tekniske renten innebærer ingen avgitt garanti fra pensjonsinnretningen.
- (2) Den tekniske renten skal settes til et forsvarlig nivå. Ved fastsettelsen skal pensjonsinnretningen sørge for at:
  - a) alderspensjonen ikke får en sterkt økende regulering over tid,
  - b) alderspensjonen sikres i hele utbetalingsperioden og
  - c) at det ikke skjer urimelig forskjellsbehandling mellom produkter, produktkombinasjoner eller kundegrupper.
- (3) Den tekniske renten kan ikke overstige den årlige avkastningsprosent som følger av tjenestepensjonsloven § 5-7 annet ledd eller forskrift fastsatt med hjemmel i denne bestemmelsen.
- (4) Ved endring av den tekniske renten skal pensjonsinnretningen skriftlig opplyse fripoliseinnehaver om nytt beregnet pensjonsbeløp og øvrige konsekvenser av endringen.

Gjeldende kapittel 6 blir nytt kapittel 8.

IV

Forskriften trer i kraft straks.

Nærmere om utbetalingsprofil for fripoliser med investeringsvalg i utbetalingsperioden

Vi setter opp en ligning for utvikling av pensjonsbeholdningen og hvor man antar "kontinuerlige" utbetalinger i året til de som er i live gjennom året:

$$V_x * (1 + i) - S_x * \int_0^1 {}_s p_x * (1 + i)^{1-s} ds = V_{x+1} * \frac{l_{x+1}}{l_x}$$

Ved å løse likningen med hensyn på V_{x+1} får vi følgende:

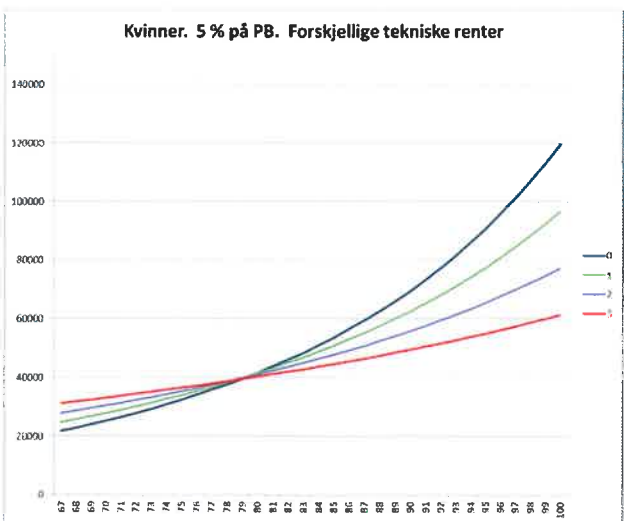
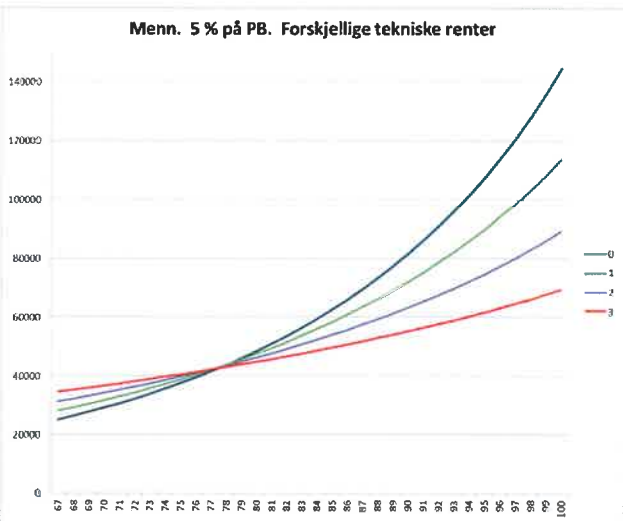
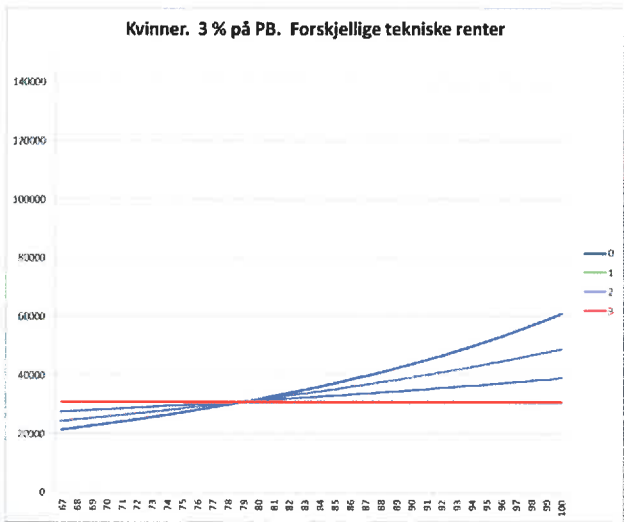
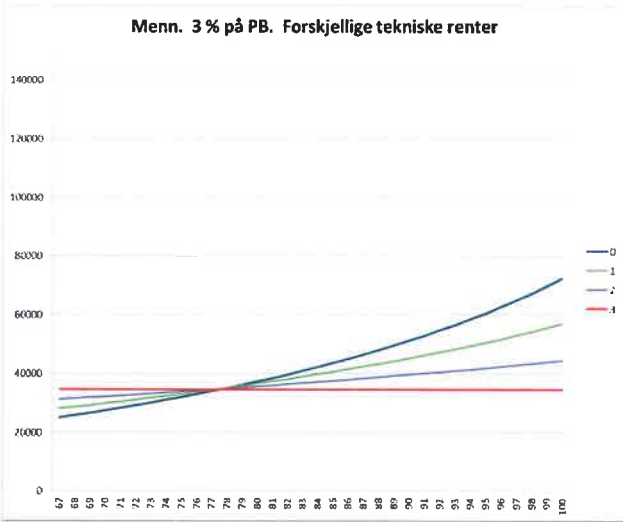
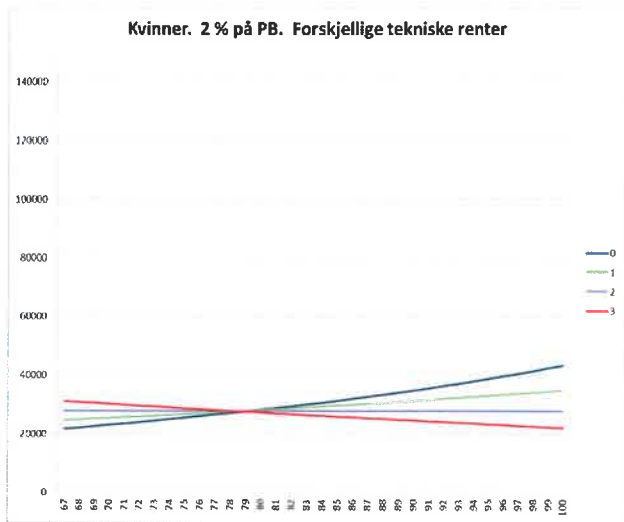
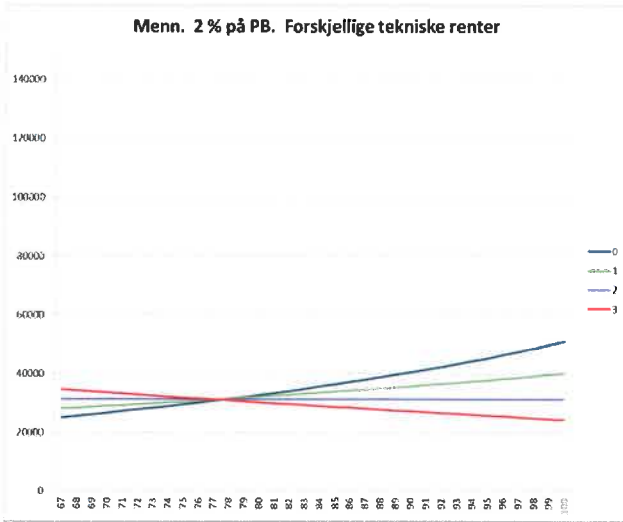
$$V_{x+1} = V_x - S_x + (V_x - S_x * \frac{1}{2}) * i * \frac{l_x}{l_{x+1}} + (V_x - S_x * \frac{1}{2}) * (\frac{l_x}{l_{x+1}} - 1),$$

som er pensjonsbeholdningen etter utbetaling tillagt **renteavkastning** og **dødelighetsarv**.

Hvor:

x	alder
V_x	pensjonsbeholdningens verdi 1.1.
S_x	årlig ytelse med månedlig utbetaling (kontinuerlig) fra pensjonsbeholdningen
V_{x+1}	pensjonsbeholdningens verdi 31.12.
i	årlig rente på pensjonsbeholdningen
l_x	hvor mange som lever i alder x
${}_1p_x$	sannsynligheten for at en x -årig person fremdeles er i live om ett år

Beregningene under er gjort ut fra antagelser om at avkastningen på pensjonsbeholdningen (PB) i utbetalingsperioden er på henholdsvis 2, 3 og 5 prosent, og tar utgangspunkt i dødelighetsgrunnlaget K2013. Pensjonsbeholdningen ved pensjonsalder er for illustrasjonsformål satt til kr 500 000. Den horisontale akse er alder, og den vertikale akse er årlig pensjonsytelse. Nedenfor følger figurer som viser utbetalingsprofiler fra 67 år, ut fra antagelser om "teknisk rente" på hhv. 0, 1, 2 og 3 prosent. Beregningene er gjort for både menn og kvinner.

4. Informasjon og rådgivning

4.1 Innledning

Finansdepartementet ber Finanstilsynet vurdere om det er behov for å gi nærmere regler om den informasjons- og rådgivningsplikt som foretakspensjonsloven § 4-7a femte og sjette ledd fastsetter og eventuelt utarbeide forskriftsbestemmelser.

Finanstilsynets vurdering er at lovens § 4-7a femte og sjette ledd dekker pensjonsinnehaverens informasjons- og rådgivningsplikt på en god måte slik at behov for utfyllende forskrifter er begrenset. Finanstilsynet ser imidlertid at det vil være utfordrende for pensjonsinnehaverne å informere om konsekvensene av et valg om konvertering på en måte som er forståelig for fripoliseinnehaveren.

Finanstilsynet antar at konsekvensene best kan kommuniseres gjennom bruk av eksempler som viser hvordan pensjonsytelsen påvirkes av ulike sett av forutsetninger om avkastning, vederlag, forsikringsrisiko og forvaltningsløsning på uttakstidspunktet. Bruk av eksempler vil gjøre det lettere for fripoliseinnehaver å forstå hvordan komponentene virker sammen og at det normalt ikke vil være tilstrekkelig å oppnå samme avkastning som en fripolise undergitt alminnelig forvaltning. Dette fordi fripoliseinnehaver selv må dekke vederlaget for administrasjon og forvaltning og i noen grad får overført biometrisk risiko, jf. nedenfor om dette.

Bruk av eksempler kan ikke utledes direkte av ordlyden i foretakspensjonsloven og Finanstilsynet foreslår derfor å fastsette krav om dette i forskrift, jf. vedlagte utkast til forskrift om endring i foretakspensjonsforskriften. Siden det her kan være en interessekonflikt mellom pensjonsinnehaver og fripoliseinnehaver, er det viktig at reglene er klare og at opplysningene kan kontrolleres i ettertid.

Finanstilsynet foreslår at informasjonen skal utarbeides som generell produktinformasjon. Eksemplene skal være egnet til å illustrere betydningen av opplysningene som fremgår av lovens § 4-7a femte ledd, og må gjenspeile realistisk vederlagsnivå og hensynta en "risikopremie" knyttet til forsikringsrisiko. Finanstilsynet har nedenfor redegjort for betydningen av enkelte av komponentene som det skal tas høyde for i beregninger/eksempler på hvor stor avkastningen på investeringsporteføljen minst må være for å oppnå bestemte pensjonsytelser.

4.2 *Vederlag*

Ved utstedelse av ordinær fripolise skal det avsattes en administrasjonsreserve som skal dekke pensjonsinnsrettningens vederlag knyttet til administrasjon og forvaltning av forsikringskontrakten i både opptjeningsperioden og utbetalingsperioden, jf. livsforsikringsforskriften § 5-2. Det er pensjonsinnsrettningens risiko at vederlaget for administrasjon og forvaltning har vært satt slik at det dekker de faktiske utgifter knyttet til fripolisen. Pensjonsinnsretningen har ikke anledning til i etterkant å kreve ytterligere vederlag fra foretaket eller fripoliseinnehaveren. Vederlaget skal dessuten beregnes uten fortjenesteelement, jf. livsforsikringsforskriften § 5-2 annet ledd.

En overgang til forvaltning i egen investeringsportefølje vil derimot innebære at vederlag for administrasjon og forvaltning av fripolisen skal bæres av fripoliseinnehaveren. Pensjonsinnsrettningens vederlag dekkes ved belastning av investeringsporteføljen, hvor administrasjonsreserven inngår, jf. foretakspensjonsloven § 4-7a første ledd og § 4-7b første ledd. Pensjonsinnsretningen må ha særskilte pristariffer for beregningen av vederlaget, jf. forsikringsvirksomhetsloven § 9-3 fjerde ledd. Premien kan beregnes med fortjenesteelement, og trekkes fra investeringsporteføljen må være i samsvar med de til enhver tid gjeldende pristariffer.

Selv om administrasjonsreserven vil inngå i investeringsporteføljen, er det sannsynlig at administrasjonsreserven over tid ikke vil være tilstrekkelig til å dekke vederlaget som pensjonsinnsretningen kan kreve. Forvaltning av investeringsporteføljer vil i praksis ofte være en dyrere forvaltningsform enn forvaltning i kollektivporteføljen, i tillegg til at pensjonsinnsretningen kan ta et fortjenesteelement i vederlaget. Fripoliseinnehaveren vil da belastes for vederlag som ikke dekkes av administrasjonsavsetningen.

I og med at vederlaget vil kunne øke relativt mye for den enkelte fripoliseinnehaver og dermed redusere effekten av avkastningen, er det viktig at fripoliseinnehaver forstår hva dette innebærer. Finanstilsynet foreslår derfor at pensjonsinnsretningen ikke bare skal sørge for skriftlig å opplyse fripoliseinnehaveren om at den har rett til vederlag som angitt, jf. § 4-7a femte ledd bokstav d) og opplyse om hvilke vilkår som gjelder for en fripolise som undergis alminnelig forvaltning, jf. § 4-7a femte ledd, men at fripoliseinnehaveren får seg forelagt eksempler som illustrerer størrelsen på det årlige vederlaget og hvilken avkastning som er nødvendig for å dekke blant annet dette, gitt bestemte ytelser som ønskes oppnådd ved starttidspunktet for pensjonsutbetalingen.

4.3 *Biometrisk risiko*

Som nevnt under punkt 2.1 siste avsnitt vil overgang til fripolise med investeringsvalg medføre at det i noe grad overføres biometrisk risiko fra pensjonsinnsretningen til fripoliseinnehaver. Som nevnt foran, medfører adgangen til å dekke negative risikoresultater ved fradrag i avkastningen eller verdien av investeringsporteføljen, risiko for reduksjon av ytelsen selv om avkastningen på investeringsporteføljen tilsvarer beregningsrenten etter fradrag for pensjonsinnsrettningens vederlag for administrasjon og forvaltning. Tilføring av overskudd på risikoresultatet vil på den annen side ha motsatt effekt.

Ytelsen vil også kunne reduseres som følge av eventuelle fremtidige endringer i det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget, ved at engangspremien som kreves når investeringsporteføljen skal overføres til alminnelig forvaltning vil kunne være høyere. Engangspremien vil dessuten øke ytterligere dersom pensjonsinretningen setter rentegarantien til null på pensjoneringsstidspunktet.

Foretakspensjonslovens krav om at det skriftlig skal opplyses om at pensjonsytelsen bestemmes ut fra verdien av porteføljen på tidspunktet for uttak av pensjon og at det samtidig skal opplyses om hvilke vilkår som gjelder for en ordinær fripolise, vil langt på vei kunne ivareta informasjon om ovennevnte risikofaktorer. Finanstilsynet anser imidlertid at konsekvensene for ytelsen kommer bedre frem gjennom at det gis konkrete eksempler som illustrerer den risiko fripoliseinnehaveren har knyttet til negative risikoresultater og hvilken avkastning som er nødvendig for å dekke denne. I tillegg må det gis eksempler på hvordan engangspremien ved uttak påvirker pensjonsytelsen.

Finanstilsynet ser det også som viktig at pensjonsinretningen opplyser fripoliseinnehaveren om den faktisk vil benytte adgangen etter forsikringsvirksomhetsloven § 9-13 annet ledd til å dekke fripolisens andel av negativt risikoresultat ved fradrag i årets avkastning eller i verdien av investeringsporteføljen tilordnet kontrakten. Finanstilsynet foreslår derfor at pensjonsinretningen skal ha en særskilt plikt til skriftlig å opplyse fripoliseinnehaveren om pensjonsinretningen vil benytte denne adgangen, jf. vedlagte utkast til forskrift om endring av foretakspensjonsforskriften.

4.4 Dokumentasjon og lydopptakspunkt

Det følger av foretakspensjonsloven § 4-7a at de opplysninger som skal gis i henhold til femte ledd skal gis skriftlig, og at en skriftlig sammenfatning av de opplysninger og råd som pensjonsinretningen gir etter sjette ledd skal sendes fripoliseinnehaveren. Slike skriftlighetskrav har som hovedformål å ivareta fripoliseinnehaverens behov for informasjon. Lovens §§ 4-7a og 4-7b har imidlertid ikke krav om dokumentasjon av informasjon og rådgivning og ikke krav om lydopptak av telefonsamtaler der det gis informasjon og rådgivning knyttet til fripoliser med investeringsvalg.

Med dokumentasjonsplikt som nevnt forstås plikt til å utarbeide materiale som viser at virksomheten utøves i henhold til gjeldende regelverk. Dette kan gjøres ved notegninger, lagring av elektronisk korrespondanse, lydopptak mv. Gjennom dokumentasjon får foretaket fram hvordan det har utført sine oppgaver. Dokumentasjonsplikt vil ha betydning for foretakets internkontroll, compliancefunksjon og for behandling av klager. Samtidig vil dokumentasjonsplikt bidra til at Finanstilsynet kan ivareta sine tilsynsoppgaver. Plikten vil også virke forebyggende ved at den høyner bevisstheten rundt kvaliteten på rådgivningen.

Finanstilsynet har i forslag til høringsnotat, oversendt Finansdepartementet 30. august 2013 om dokumentasjonsplikt og lydopptak ved rådgivning og salg av alternative spareprodukter, uttalt at også fripoliser og pensjonskapitalbevis med investeringsvalg bør være gjenstand for dokumentasjons- og lydopptakspunkt.

Slik dokumentasjons- og lydopptakspunkt omfattes ikke av forskriftshjemlene i §§ 4-7a og 4-7b. I høringsnotatet ble det foreslått slik endring av forsikringsavtaleloven § 11-1 første ledd:

I forbindelse med tegningen av en forsikring skal selskapet så vidt mulig sørge for at forsikringstakeren får råd om dekningen av foreliggende forsikrings- og sparebehov. Rådgivning og salg knyttet til livsforsikring med investeringsvalg og øvrige alternative spareprodukter skal dokumenteres. Dokumentasjonen skal gjøres minst så fyllestgjørende at Finanstilsynet kan kontrollere om reglene er fulgt. Slik dokumentasjon skal oppbevares i minst

fem år. Selskapet skal foreta lydopptak av alle telefonsamtaler knyttet til slik rådgivning og salg og skal etablere betryggende rutiner for dokumentasjon av kommunikasjon gjennom andre kommunikasjonskanaler når disse benyttes i tilknytning til slik rådgivning og salg. Bestemmelsene i første ledd gjelder for filial av forsikringsselskap med hovedsete i annen stat i Det europeiske økonomiske samarbeidsområde.

I Prop. 11 L (2012-2013) og merknadene til foretakspensjonsloven § 4-7a heter det: "Reglene om informasjons- og rådgivningsplikt i paragrafen her vil måtte suppleres av forsikringsavtaleloven §11-1, som gir nærmere regler om forsikringsselskapets informasjonsplikt i forbindelse med tegning av en forsikring." Dette er i samsvar med Finanstilsynets høringsuttalelse til NOU 2012: 3 om fripoliser og kapitalkrav og utredningens utkast til § 4-7a.

Dersom det legges til grunn at prosessen rundt konvertering til fripoliser er "tegning" eller "salg", og at opplysninger og råd som gis før inngåelse av slik avtale omfattes av "rådgivning og salg", vil den foreslåtte endringsteksten i forsikringsavtaleloven § 11-1 første ledd også dekke dokumentasjons- og lydopptakplikt for konvertering til fripoliser med investeringsvalg. Momenter for en slik tolkning vil være at konvertering til fripoliser med investeringsvalg krever et aktivt valg av både fripoliseinnehaver og pensjonsinnretning og at ny forsikringsavtale må inngås og innebærer et annet pensjonsprodukt sammenlignet med en fripolise med kontraktsfastsatt ytelse. Det vises til at den garanterte ytelsen bortfaller og at fripoliseinnehaver overtar risikoen. Finanstilsynet erkjenner imidlertid at det kan reises tvil på dette punkt. Det vises også til at Finanstilsynet i ovennevnte høringsnotat om dokumentasjonsplikt og lydopptak uttalte at fripoliser *utstedes* ved fratredelse i en pensjonsordning, og dermed ikke selges i markedet. Flytting av fripolisen vil imidlertid innebære et salg.

Dersom endringene i forsikringsavtaleloven § 11-1 første ledd besluttes og det legges til grunn at konvertering til fripoliser med investeringsvalg er "tegning" og at opplysninger og råd som gis før inngåelse av slik avtale omfattes av "rådgivning og salg", vil adgangen til å gi nærmere forskrifter om krav til dokumentasjon og krav til lydopptak følge av lovens § 11-4, slik den lyder etter foreslått endring i høringsnotatet.

I utkastet til forskrift om endring av foretakspensjonsforskriften er det i § 6-1 foreslått en nærmere spesifisering av opplysninger som skal gis fripoliseinnehaver i form av eksempler. Finanstilsynet legger til grunn at også de opplysninger som skal gis i henhold til forskriftens kapittel 6 vil omfattes av den dokumentasjonsplikten som er foreslått i forsikringsavtaleloven § 11-1 første ledd.

Finanstilsynet legger videre til grunn at i den grad pensjonsinnretningen over telefon gir opplysninger / informasjon og råd før inngåelse av avtale om konvertering til investeringsvalg, vil disse samtalene være omfattet av den lydopptakplikten som er foreslått i forsikringsavtaleloven §11-1 første ledd. Tilsvarende gjelder kommunikasjon gjennom andre kommunikasjonskanaler.

Dersom det legges til grunn at konvertering til fripoliser med investeringsvalg ikke er "salg" eller "tegning", vil det være en mulighet å tilføye følgende i forsikringsavtaleloven § 11-1 første ledd, nest siste punktum: *Bestemmelsene i første ledd gjelder for opplysninger og råd pensjonsinnretningen gir til fripoliseinnehaver før det inngås avtale om utstedelse av fripolise tilordnet egen investeringsportefølje i samsvar med foretakspensjonsloven §§ 4-7a og 4-7b.*

4.5 Nøkkelinformasjon og rettslig standard

De forhold pensjonsinnretningen skal opplyse og rådgi om er svært kompliserte. Det vil som nevnt være svært krevende å forklare fripoliseinnehaveren om mulige konsekvenser av forvaltning med og uten investeringsvalg, og det vil tilsvarende være svært vanskelig å forstå. Fra verdipapirområdet er man kjent med krav til nøkkelinformasjon (KID/Key investor Information), som skal muliggjøre en beslutning på informert grunnlag og en sammenligning med tilsvarende produkter. Videre vises til at det foreligger et tilsvarende forslag om krav til nøkkelinformasjon for alternative spareprodukter, jf. EU-Kommisjonens forslag til forordning: "Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on key information documents for investment products" (COM (2012) 352 final). Forordningen vil antagelig ikke omfatte foretakspensjon. Finanstilsynet anser det derfor ikke hensiktsmessig å foreslå krav om utarbeidelse av KID for fripoliser med investeringsvalg.

For Finanstilsynet

Emil Steffensen
direktør for bank og forsikringstilsyn

Runa K. Sæther
seksjonssjef

Vedlegg

Utkast til forskrift om endring i forskrift til lov av 24. mars 2000 nr. 16 om foretakspensjon

I

I forskrift 1. desember 2000 nr. 2012 til lov av 24. mars 2000 nr. 16 om foretakspensjon gjøres følgende endringer:

Nytt kapittel 6 skal lyde:

Kapittel 6. Utfyllende bestemmelser ved utstedelse av fripolise etter foretakspensjonsloven §§ 4-7a og 4-7b.

§ 6-1 Opplysninger til fripoliseinnehaver

Pensjonsinstitusjonen skal gi fripoliseinnehaver skriftlige eksempler som viser hvor stor årlig avkastning en gitt investeringsportefølje for en gitt aldersgruppe minst må ha for å oppnå bestemte pensjonsytelser. Det skal tas hensyn til pensjonsinstitusjonens vederlag, risikoresultat og engangspremie ved overføring til alminnelig forvaltning ved uttak av alderspensjon.

Pensjonsinstitusjonen skal skriftlig opplyse fripoliseinnehaveren om pensjonsinstitusjonen vil benytte adgangen i forsikringsvirksomhetsloven § 9-13 annet ledd til å dekke kontraktens andel av negativt risikoresultat ved fradrag i avkastning tilordnet kontrakten eller i verdien av investeringsporteføljen tilordnet kontrakten.

Gjeldende kapittel 6 blir nytt kapittel 7.

II

Forskriften trer i kraft .....